

Een empirisch gefundeerde bespreking van mogelijke wijzigingen van de wrakingsprocedure

Wibo van Rossum en Jet Tigchelaar¹

Deze bijdrage vat de belangrijkste gegevens en inzichten samen uit een empirisch onderzoek uit 2012 naar de wrakingsprocedure. De auteurs willen daarmee een meer op empirische gronden gefundeerde bijdrage aan de discussie over beperkende aanpassingen van de wrakingsprocedure leveren. Na het beschrijven van enkele ontwikkelingen in cijfers en de uitkomsten van hun jurisprudentie-onderzoek, geven de auteurs weer welke inzichten ze hebben opgedaan tijdens hun observaties van zittingen en interviews met advocaten en partijen. Die inzichten analyseren zij vervolgens in het licht van de theorie over procedurele rechtvaardigheid, die hen ook helpt bij het formuleren van kritische kanttekeningen bij de mogelijke aanpassingen.

De stijgende aantallen wrakingsverzoeken in de afgelopen jaren zonder dat er ook een stijging in toewijzingen te zien was, brachten onrust en maakten nieuwsgierig. Rechtspraak en politiek maken zich vooral zorgen over de toename van wrakingsverzoeken. Waarom neemt het toe? Zijn er meer rechters die partijdig overkomen? Maar waarom zijn er dan niet evenredig meer toewijzingen? Deugen de wrakingsverzoeken niet of is er iets mis met de beoordeling ervan? Wat denkt de maatschappij van al die wrakingsverzoeken die niet gehonoreerd worden door collega-rechters die op dezelfde gang zitten? Ook intern zijn er zorgen over consequenties van stijgende aantallen wrakingsverzoeken, onder andere over de inbreuk op de dagelijkse routine binnen een rechtbank. Daarom was meer inzicht in de wrakingspraktijk wenselijk: wat zijn ontwikkelingen in aantallen wrakingen en de redenen daarvoor, wat ervaren en vinden partijen en advocaten als zij in een wrakingsprocedure zijn betrokken en hoe denkt een doorsnee van de Nederlandse bevolking over wraking en over opties om de aantallen wat in te dammen zonder de kernwaarde van wraking te verliezen?

Wetenschappelijk gezien gaat het eveneens om een interessante ontwikkeling die nieuwsgierig maakt. Klopen veel gehoorde meningen als 'het misbruik neemt toe!' en 'advocaten wraken veel meer strategisch!' ook feitelijk? Hoe kan het dat een juridische regeling die al jaren dezelfde is, plotseling veel meer wordt gebruikt? Stijging van aantallen wrakingsverzoeken kunnen ook als signaal opgevat worden. Zegt de stijging van wrakingsverzoeken dan misschien iets over de onderliggende procedures waarin partijen betrokken waren? Gaat daar niet te veel mis? Wat is er in de samenleving en in de rechtspraak aan de hand?

In de eerste helft van 2012 hebben wij empirisch onderzoek gedaan naar de wrakingsprocedure.² Deze bijdrage vat de belangrijkste gegevens en inzichten uit dat onderzoek samen met het oog op het voeren van een empirisch gefundeerde discussie over beperkende aanpassingen van de wrakingsprocedure. Tijdens ons onderzoek hebben wij uiteraard ook andere inzichten opgedaan, die ons aan het denken hebben gezet over de vraag of de primaire focus wel op een beperking van het gebruik van de wrakingsprocedure moet zijn gericht. Het gebruik van de procedure als

Voor een dergelijk signaal moet je de zaak niet dicht gaan timmeren, maar de juiste ventielen of uitlaatkleppen fabriceren

'signaal' voor alles wat een partij 'fout' vindt aan haar proces is weliswaar niet functioneel, maar de legitimiteit van de rechterlijke macht is naar ons idee te belangrijk om dergelijke signalen niet serieus te nemen. Het voorkomen van wrakingsverzoeken door een betere bejegening van en communicatie (voorlichting en verantwoording) met burgers en advocaten vraagt bijvoorbeeld blijvende aandacht, vooral omdat juist het gedrag van concrete gezagsdragers verschil maakt voor legitimiteit.³ Tijdens het empirische onderzoek kwamen wij dus tot de ontdekking dat we misschien niet te snel de reactie van 'beperken!' moeten vertonen, maar ook moeten bedenken dat als een juridische waarborg die al heel lang bestaat plotseling vaak wordt gebruikt, dit misschien wel een relevant en te waarderen signaal uit de samenleving is. Voor een dergelijk signaal moet je niet de zaak dicht gaan timmeren, maar moet je de juiste ventielen of uitlaatkleppen fabriceren. We zouden nader onderzoek moeten doen naar alternatieven voor wraking om frustratie tijdens of na de zitting een uitweg te bieden, bijvoorbeeld door de mogelijkheid van een 'time out' te regelen of een 'gele kaart' mogelijk te maken die burgers nog in de rechtszaal aan rechters kunnen uitdelen. Die alternatieven zouden onderdeel kunnen gaan uitmaken van een snellere en effectievere klachtprocedure.

Als gezegd is de insteek van dit artikel een andere. Vanuit juridisch, proceseconomisch en rechtsvergelijkend perspectief zijn zinnige voorstellen gedaan om de procedure zodanig aan te passen dat oneigenlijk gebruik wordt afgeremd terwijl de waarborgfunctie behouden blijft en de legitimiteit van de rechtspraak wordt versterkt. Giesen e.a. hebben daarover onlangs uitgebreid verslag gedaan.⁴ In dit artikel plaatsen wij daar empirische kanttekeningen bij. Daarvoor is het wel nodig om te weten 'uit welke hoek de wind waait' en dus moeten wij eerst de belangrijkste gegevens en conclusies van het door ons gedane onderzoek presenteren. Wij beschrijven in de volgende paragrafen eerst enkele getalsmatige ontwikkelingen en de uitkomsten van ons jurisprudentie-onderzoek.⁵ Vervolgens beschrijven wij welke inzichten we hebben opgedaan tijdens onze observaties op de werkvloer van wrakingszittingen en de interviews met advocaten en partijen. Deze inzichten zullen we analyseren in het licht van de theorie over procedurele rechtvaardigheid die niet alleen relevant is voor de interpretatie van onze empirische gegevens, maar ook helpt bij het formuleren van kritische kanttekeningen bij mogelijke aanpassingen van de wrakingsprocedure. Ten slotte voeren wij op basis van onze gegevens en

inzichten een empirisch gefundeerde discussie over mogelijke aanpassingen van het in juridisch opzicht fundamentele instituut wraking. We nemen daarbij enkele resultaten mee van het survey onder de bevolking die relevant zijn voor onze bespreking.⁶

1. Getalsmatige ontwikkelingen

Het bleek niet zo heel makkelijk om tot definitieve cijfers inzake wrakingszaken te komen. Wrakingsverzoeken worden niet altijd eenduidig geteld en geregistreerd. Sommige gerechten registreren een wrakingsverzoek van een meervoudige kamer als één verzoek, terwijl andere gerechten zo'n verzoek tellen voor het aantal rechters dat gewraakt is.⁷ Het is ook niet steeds duidelijk of en hoe wrakingsverzoeken worden genoteerd die niet eindigen in een beslissing van de wrakingskamer, bijvoorbeeld doordat een verzoek wordt ingetrokken of omdat de rechter in de wraking berust. Ondanks dat de cijfers dus niet helemaal betrouwbaar zijn, is wel duidelijk sprake van een toename in het aantal wrakingsverzoeken. Wij hebben in het overzicht ook het aantal toegewezen verzoeken opgenomen.⁸

		2006	2007	2008	2009	2010	2011
Totaal	Ingediend	266	258	372	442	541	607
	Toegewezen	16	17	39	15	21	36
		2006	2007	2008	2009	2010	2011
Rechtbanken	Ingediend	226	210	278	283	388	450
	Toegewezen	15	16	35	15	16	33
Gerechtshoven	Ingediend	33	38	80	85	107	107
	Toegewezen	1	1	4	0	5	3
CRvB	Ingediend	-	-	-	50	34	30
	Toegewezen	-	-	-	0	0	0
CBb	Ingediend	-	-	-	0	0	0
	Toegewezen	-	-	-	0	0	0
HR	Ingediend	-	-	6	3	2	4
	Toegewezen	-	-	0	0	0	0
ABRvS	Ingediend	7	10	8	21	10	13
	Toegewezen	0	0	0	0	0	0
Gemeenschap- pelijk hof	Ingediend	-	-	-	-	-	3
	Toegewezen	-	-	-	-	-	0

Tabel 1- Aantal ingediende en toegewezen wrakingsverzoeken

Voor een juiste bepaling van de stijging moeten de absolute aantallen worden afgezet tegen het totaal aantal rechtszaken. Dan blijkt dat ook in relatieve zin van een stijging sprake is: van 0,015% in 2007 naar 0,034% in 2011

Auteurs

1. Dr. mr. W. van Rossum en mr. H. Tigchelaar zijn beiden universitair docent bij Rechts-theorie aan de Universiteit Utrecht.

Noten

2. Het onderzoek werd gefinancierd door de Raad voor de Rechtspraak, die tegelijk ook een rechtsvergelijkend onderzoek liet uitvoeren. Ons team bestond behalve de auteurs van dit artikel uit Pieter Ippel (Roosevelt Academy), Majida Chrit en de student-stagiaires Irene Smeele en Thomas

van Walchren. Het onderzoeksverslag is als Research Memoranda (2012 nr. 6) te vinden op rechtspraak.nl onder de titel 'Wraking bottom-up'.

3. H. Weyers en M. Hertogh, *Legitimiteit betwist, Een verkennend literatuuronderzoek naar de ervaren legitimiteit van het justitieoptreden*, Rijksuniversiteit Groningen, WODC, 2007, vooral p. 108-111.

4. Zie I. Giesen, F. Kristen, L. Enneking en L. van Lent, 'Op weg naar een nieuwe wrakingsprocedure. Meer legitimiteit en minder oneigenlijk gebruik', *NJB* 2013/384, afl. 8,

p. 466-476. Dit artikel is gebaseerd op het onderzoek dat in de Research Memoranda (2012 nr. 5) bij de Raad voor de Rechtspraak/SDU is verschenen.

5. Wij gaan in deze bijdrage niet in op de juridische regeling van wraking en de wrakingsprocedure. Zie daarvoor het onderzoek van Giesen e.a. en ons volledige onderzoeksverslag.

6. Voor een uitgebreide beschrijving van opzet en resultaten van dit survey, zie hoofdstuk 4 van het rapport 'Wraking bottom-up'.

7. Zie bijvoorbeeld *LJN* BV0476 waarin het verzoek met betrekking tot twee rechters wordt toegewezen, maar als een enkele toewijzing is geformuleerd. Registratie van zo'n zaak is niet eenduidig.

8. Inmiddels zijn de cijfers over 2012 bekend, waarin wederom sprake is van een stijging ten opzichte van eerdere jaren. Zie <http://www.rechtspraak.nl/Actualiteiten/Nieuws/Documents/09042013%20Wraking%20cijfers.pdf> (laatst bezocht 24 april 2013).

	Bestuursrecht	Civiel	Strafrecht	Wrakingskamer	Totaal
Totaal	149	239	206	47	641
Nevenfuncties	2	4	0	0	6
Persoonlijke relatie	1	8	0	1	10
Behandeling van partij/zaak	49	94	65	3	211
Bejegening	21	41	38		100
Ongelijke behandeling	7	16	2		25
Hoor en wederhoor	13	30	17	1	61
Procedurefout	8	7	8	2	25
Procesbeslissingen	31	43	61	4	139
Planning zitting	11	16	9	2	38
Getuigen	4	2	32		38
Processtukken	4	16	5	1	26
Proces-Verbaal	2	1	1		4
Andere verzoeken	10	8	14	1	33
Eerdere beslissing van rechter	15	22	24	3	64
Dezelfde zaak	2	14	9		25
Andere zaak van verzoeker	13	8	2	3	26
Soortgelijke zaak			1		1
Aanverwante (samenhangende) zaak			12		12
Professionaliteit	15	37	41	30	123
Deskundigheid	7	21	3	1	32
Integriteit	8	1	1	3	13
Informatiegebreken	9	5	6	0	20
Dossier niet compleet	5	1	1		7
Proces-Verbaal incorrect	1	2	3		6
Geen naam van behandelend rechter vermeld voor aanvang zaak	2	2	1		5
Overige gebreken	1		1		2
Wantrouwen	7	6	2	3	18
Onbekend	14	7	1	1	23
Overig	13	19	8	5	45
Tijdigheid	2	2	1		5
Niet ingaan op aspecten	4	4	2	1	11
Overig	7	13	5	4	29

Tabel 2 - Aangevoerde redenen in wrakingsverzoeken

(iets meer dan een verdubbeling). Enerzijds kunnen we zeggen dat wraking gezien het totaal aantal rechtszaken een marginaal verschijnsel is, anderzijds treft het jaarlijks wel ongeveer een kwart van de rechters (uitgaande van ongeveer 2600 rechters in Nederland).

2. Uitkomsten van het jurisprudentie-onderzoek

In 2011 zijn 345 uitspraken op www.rechtspraak.nl gepubliceerd (dat is ongeveer 57% van het aantal ingediende wrakingsverzoeken). Van deze uitspraken hadden er 92 betrekking op het bestuursrecht, 123 op het civiel recht, 115 op het strafrecht en 15 verzoeken betroffen de wrakingskamer. Hoewel lang niet alle uitspraken zijn gepubliceerd, ligt de verhouding tussen de rechtsgebieden ongeveer in lijn met die in eerdere onderzoeken.⁹

Wij hebben de 345 wrakingsuitspraken geanalyseerd en de aangevoerde redenen in de zaken in tien categorieën en subcategorieën onderverdeeld. We hebben daarvoor aansluiting gezocht bij eerder onderzoek, waardoor het mogelijk is om een ontwikkeling na te gaan in aangevoerde redenen.¹⁰ Tegelijk kwamen wij enkele redenen die in ander onderzoek in de categorie 'overig' vielen zo vaak tegen, dat deze naar ons idee een nieuwe categorie recht-

vaardigden. Wij hebben 'professionaliteit', 'informatiegebreken' en 'wantrouwen' als nieuwe hoofdcategoryën toegevoegd. In totaal hebben wij in de 345 zaken, 641 redenen geteld.¹¹ Tabel 2 bevat het overzicht.

Tabel 2 maakt duidelijk dat de redenen 'nevenfuncties' en 'persoonlijke relaties' zelden aan de orde zijn. Zes maal was een nevenfunctie reden om een wrakingsverzoek in te dienen en tien maal een persoonlijke relatie. Het hebben van een nevenfunctie is geen enkele keer reden geweest om een wrakingsverzoek toe te wijzen. Dat was ook zo in eerder onderzoek.

De meest frequent aangevoerde reden om te wraken is *behandeling van de zaak/partij*. Die reden hebben wij 211 keer geteld (van de 641). Chrit en Venneman telden in hun onderzoek over 2009 deze reden 79 maal van het totaal aantal van 241 redenen. Interessant is dat de stijging gelijkmatig is, net als bij de andere categorieën. Er is niet één categorie die er ineens uitspringt, zodat we ook niet de vinger kunnen leggen op één factor die de stijging van het aantal wrakingsverzoeken kan verklaren. De categorie heeft de volgende subcategorieën: a. bejegening door en uitlatingen van de rechter ter zitting, b. hoor en wederhoor, c. ongelijke behandeling ten opzichte van de wederpartij en d. procedurefouten. Wij gaan vanwege de

hogere aantallen kort in op de eerste twee subcategorieën.

De subcategorie a. 'bejegening door en uitlatingen van de rechter ter zitting' is 100 keer aangevoerd als reden om te wraken. Bij deze reden moeten we denken aan de houding van de rechter en de wijze van bevragen en communiceren die bij een partij de indruk wekken van partijdigheid.¹² Tevens kan het gaan om uitlatingen van de rechter die (mogelijk) een voorlopig oordeel inhouden.

Van de 100 aangevoerde redenen voor wraking in subcategorie a. 'bejegening' is vijftien maal het verzoek toegewezen. Chrit en Venneman vonden in hun onderzoek over 2009 32 aangevoerde redenen waarvan er vier tot toewijzing leidden. Verhoudingsgewijs ontloopt dat elkaar niet veel (en vanwege de lage aantallen toewijzingen kunnen wij hier sowieso geen harde conclusies aan verbinden).

De subcategorie b. 'hoor en wederhoor' is 61 keer geteld als reden in de gepubliceerde wrakingszaken. In de kern gaat het erom dat de verzoeker meent dat hij zich niet heeft kunnen verweren op wat anderen naar voren hebben gebracht. Het kan dan bijvoorbeeld gaan om een uitnodiging voor een comparitie waarvan de verzoeker zegt niet op de hoogte te zijn geweest.¹³ Een partij kan ook het gevoel hebben dat er niet voldoende ruimte geboden is om zijn standpunten naar voren te brengen, om verweer te voeren, of hij heeft de indruk dat hij niet in het bezit is van alle stukken.¹⁴

Van de 61 getelde redenen in subcategorie b. 'hoor en wederhoor' hebben er vier tot toewijzing van het wrakingsverzoek geleid. Het onderzoek van Chrit en Venneman telde 31 verzoeken met deze reden, waarvan er acht tot toewijzing leidden.

Wij willen graag de nieuwe categorie 'Professionaliteit' toelichten, omdat deze interessante aanknopingspunten biedt voor discussie. 45 Keer werd een reden aangevoerd die wij onder deze hoofdcategorie scharen. Verzoekers voerden 32 maal als reden aan dat zij twijfelden aan de deskundigheid van de rechter en dertien maal dat zij twijfelden aan de integriteit van de rechter. Geen van de verzoeken werd toegewezen.

Deskundigheid vatten wij op als de nodige kennis en vaardigheden bezitten om als rechter een goede behandeling van de zaak te waarborgen (niet horende bij de hoofdcategorie 'behandeling van de zaak/partij'). Wanneer deskundigheid in twijfel wordt getrokken, wordt in veel gevallen onvoldoende kennis van het recht en/of onvoldoende kennis van het dossier aangevoerd.¹⁵ Het nalaten om aan waarheidsvinding te doen of geen serieuze

poging doen om tot een schikking te komen wordt ook als reden aangevoerd.¹⁶ Wij spraken een advocaat met meer dan veertien jaar ervaring in de civiele praktijk van de internationale handel. Na een comparitie diende hij het eerste wrakingsverzoek van zijn loopbaan in, gebaseerd op verschillende redenen maar waar 'gebrek aan professioneel optreden' naar ons idee bovenuit stak. Het verzoek werd afgewezen. De advocaat:

'De rechter maakte er een zootje van, maar incompetentie is geen reden voor wraking. Ik begreep best dat de rechter het geschil niet meteen begreep, want ik had zelf ook mijn best moeten doen om het te begrijpen. Het was erg technisch en ingewikkeld. Ik wilde het uitleggen aan de rechter, maar dat vond zij niet nodig, terwijl mij bleek dat haar aanname onjuist was. En de wederpartij had er belang bij dat de rechter het niet begreep. De comparitie begon om één uur en tegen zes uur wilde de rechter de zitting beëindigen. Het was een kakofonie geweest. [...] Er ging ook daarna nog van alles mis waarbij de tegenpartij veel meer gelegenheid kreeg dan ik, en toen heb ik een wrakingsverzoek ingediend waarin ik aanvoerde dat het beginsel van hoor en wederhoor is geschonden.'

Integriteit als onderdeel van professionaliteit vatten wij op als het voldoende afstand houden tot situaties en personen in de samenleving die de rechter mogelijk in een chantabele positie zouden kunnen brengen. Zo zijn (ongemotiveerde) wrakingsverzoeken ingediend omdat de rechter lid zou zijn van een criminele organisatie of in de privésfeer omgang zou hebben met louche figuren.¹⁷ Ook mogelijke onderlinge beïnvloeding van rechters of belangenverstrengeling waardoor een rechter niet onafhankelijk kan zijn, raakt de integriteit en wordt aangevoerd als wrakingsgrond.¹⁸

Wat betekent de groei van het aantal aangevoerde redenen dat met de professionaliteit van de rechter te maken heeft? Enerzijds kan dat te maken hebben met het feit dat de rechterlijke macht tegenwoordig 'onder het vergrootglas ligt'. Burgers en advocaten letten op elk detail in het gedrag van rechters en steigeren bij elke afwijking die zij als ongewenst beschouwen. Dat is in feite een negatieve analyse. We kunnen de ontwikkeling ook positief bezien. Burgers en advocaten zijn in dat geval juist betrokken bij het functioneren van de rechterlijke macht en leggen de lat hoog. Ze wraken omdat ze 'loyaal' zijn aan

9. In het onderzoek van Ter Voert en Kuppens waren van de 139 verzoeken er 46 civiel recht, 55 strafrecht en 34 bestuursrecht (Ter Voert en Kuppens 2002: 24). Chrit en Venneman vonden bij de 156 geanalyseerde uitspraken er 48 op civiel recht, 59 op strafrecht en 41 op bestuursrecht (Chrit en Venneman 2011: 38). Het gaat hier echter om gepubliceerde zaken en omdat gerechten zelf niet registreren naar rechtsgebied, is onduidelijk of deze verhoudingen ook bij de daadwerkelijk ingediende wrakingsverzoeken gelden.

10. Chrit en Venneman bouwen niet voort op de categorieën die in het onderzoek van Ter Voert en Kuppens worden onderscheiden. De laatste analyseerden 89 aangevoerde redenen voor wraking en vonden de categorie 'eerdere beslissing' met 42 en 'bejegening' met 59 aangevoerde redenen dominant. 'Privé relatie' hadden met één en 'lidmaatschap commissie' met twee redenen eigenlijk net zo goed onderdeel van de categorie 'overig' kunnen uitmaken.

11. Wij zijn voor het indelen van de aangevoerde redenen uitgegaan van formuleringen

in de gepubliceerde uitspraken, die uiteraard niet letterlijk overeen hoeven te komen met de formuleringen van de verzoeker.

12. Wijze van communiceren: L/JN BQ7348 (toegewezen), BP6709 (afgewezen); grievevende woorden: L/JN BP8906 (afgewezen), BT2644 (toegewezen) en BQ9260 (afgewezen); ongelukkig gekozen woorden: L/JN BT2643 (toegewezen).

13. L/JN BR3443 (afgewezen).

14. L/JN BR2941 (afgewezen); zie voor

andere 'hoor en wederhoor'-redenen L/JN

BU4101 (niet-ontvankelijk) en BT2907 (afgewezen).

15. L/JN BU4998 (niet-ontvankelijk), BU3353 (afgewezen), BU8461 (afgewezen), BV0365 (afgewezen).

16. L/JN BV0365 (afgewezen), BQ1802 (afgewezen).

17. L/JN BR1539 (niet-ontvankelijk, misbruik geconstateerd), BV8921 (afgewezen).

18. L/JN BP8906 (afgewezen) en BQ9876 (afgewezen).

De analyse van loyaliteit aan het instituut van de rechterlijke macht wordt doorkruist door een andere categorie redenen voor wraking, namelijk wantrouwen

het instituut.¹⁹ Bij beide interpretaties is het de vraag of de professionaliteit van rechters ook daadwerkelijk onder druk staat. Als we afgaan op 'het manifest van Leeuwarden' en de steun die dat kreeg vanuit een deel van de rechterlijke macht, is onderzoek naar de toegenomen complexiteit van zaken en de verhoogde druk als gevolg daarvan, wel gerechtvaardigd. Het zou kunnen zijn dat in complexe zaken er meer wrakingsverzoeken worden ingediend vanwege een gebrek aan professionaliteit.

De analyse van loyaliteit aan het instituut van de rechterlijke macht wordt doorkruist door een andere categorie redenen voor wraking, namelijk wantrouwen. Wij telden achttien keer een reden waarmee de verzoeker te kennen gaf geen vertrouwen in de rechterlijke macht of de rechters te hebben, al dan niet met verdere onderbouwing. Er zitten enkele extreme gevallen tussen, zoals beweringen dat alle rechters zich schuldig maken aan corruptie, schending van mensenrechten, machtsmisbruik enzovoort. In vijf van de achttien zaken werd de verzoeker bijgestaan door een gemachtigde. Wantrouwen leidde geen enkele keer tot toewijzing van een verzoek. Het leidde soms wel tot het oordeel dat sprake was van misbruik, maar een consistente lijn konden wij in die oordelen niet ontdekken.

Ook de betekenis van de toename van het aantal verzoeken wegens wantrouwen – hoe laag in absolute aantallen ook – kan negatief worden uitgelegd als een uiting van onbehagen met de zittende elite, als een teken van disrespect ten aanzien van het juridische bestel of als een teken van onmacht. Het is moeilijker om deze verzoeken te zien als een symbool van daaronder liggende loyaliteit, tenzij men dit als teleurgestelde hoge verwachtingen opvat.

3. Inzichten opgedaan op de werkvloer

Wij hebben een verkennend kwalitatief onderzoek gedaan op de werkvloer van wraking om achter de 'papierwerkelijkheid' te kunnen kijken. Wat zijn de ervaringen en subjectieve indrukken van partijen en advocaten die betrokken zijn in wrakingszaken? Hoe wordt de wrakingsprocedure beleefd? Kunnen we in de praktijk van alledag inzichten opdoen die relevant zijn voor een juiste bepaling van wat er met wraking 'aan de hand is'? Deze vragen zijn relevant om te achterhalen of juridische professionals zich naar het idee van burgers aan hun rol houden, welke beelden bij partijen en advocaten bestaan over rechters en wraking ook als deze niet stroken met hoe rechters daar zelf tegenaan kijken, en om de variatie en diversiteit in kaart te brengen die in de praktijk voorkomen.

We hebben twee wrakingszaken voor dit artikel wat uitgebreider beschreven en op de website van NJB geplaatst (www.njb.nl).²⁰ Wij willen niet suggereren dat deze twee zaken typerend zijn voor een onderliggend patroon, maar we hebben ze wel gekozen omdat ze iets van inzicht geven in twee belangrijke redenen om een wrakingsverzoek in te dienen. De eerste zaak is van de heer Brander die zonder

advocaat procedeerde en die vanwege de wijze van bejegening door de rechter het wrakingsverzoek indiende. De tweede zaak, met advocaat Van Grieken, betreft een afwijzing van een getuigenverhoor in een strafzaak.

We behandelen hier slechts enkele algemene overwegingen over de door ons geobserveerde zaken zonder en met advocaat. Het is interessant om de opvattingen van partijen die zonder advocaat wraken te analyseren met de vier aspecten die blijkens sociaal wetenschappelijk onderzoek belangrijk zijn voor de ervaring van procedurele rechtvaardigheid van partijen. Deze vier aspecten zijn: 'voice', dat wil zeggen de kans krijgen om de argumenten naar voren te brengen opdat de beslisser die serieus kan beoordelen; 'neutraliteit', hetgeen onpartijdige, transparante en consistente toepassing van regels omvat; 'respect', dat wijst op het serieus nemen van mensen, hun problemen en hun rechten; en tenslotte 'vertrouwen in de eerlijkheid en betrokkenheid van de persoon van de beslisser'.²¹

De partijen die wij hebben geobserveerd en gesproken en die zonder advocaat een wrakingsprocedure voeren, klagen vooral over de bejegening door de rechter in de onderliggende zaak. Bijna alle partijen vinden dat de rechter hen niet serieus heeft genomen. Daarmee staat het vierde aspect van procedurele rechtvaardigheid centraal waarin van de persoon van de beslisser een eerlijke en betrokken houding wordt verwacht. Ter ondersteuning daarvan verwijzen verzoekers impliciet naar andere aspecten van procedurele rechtvaardigheid. Zo geven verzoekers aan dat de gewraakte rechter onvoldoende heeft geluisterd naar hun argumenten (geen ruimte voor 'voice', geen 'respect') of hen niet voldoende heeft gerespecteerd. Soms klinkt een klacht over ongelijke behandeling als leek of als gewone burger door ('respect', 'neutraliteit'). Terecht of onterecht, het gevoel ontstaat bij sommige partijen dat de tegenpartij beter wordt behandeld, meer aandacht krijgt (en dus dat de beslisser niet 'neutraal' is), en dat het eigen verhaal te snel wordt afgekapd (geen ruimte voor 'voice'). Comparities worden als directief en sturend ervaren, wat advocaten in civiele zaken waarschijnlijk op prijs stellen ('dan weet je tenminste waar je aan toe bent') maar wat door een partij als 'partijdig' of niet 'neutraal' wordt gezien ('kennelijk staat al vast welke kant het opgaat').²²

Onze indruk is dat ook in de ervaring dat men onheus is bejegend, gebrekkige juridische kennis en misverstanden een rol spelen. Zo vat Brander de vraag van de gewraakte rechter of hij het juridisch loket kent, op als het niet serieus nemen van zijn argumenten, terwijl dat misschien niet zo is bedoeld. Een andere partij blijkt niet te weten wanneer een rechter naar de stukken kijkt en wat de taakverdeling tussen rolrechter en zittingsrechter is, maar dat weerhoudt hem niet van het indienen van een wrakingsverzoek. Kennelijk bevordert een onbegrijpelijke toepassing van procedureregels of een gebrek aan transparantie van recht en rechtspraak het inzetten van het

wrakingsmiddel door burgers zonder advocaat. In termen van procedurele rechtvaardigheid: mensen hebben soms het gevoel dat de rechter niet neutraal is omdat het systeem hen niet de mogelijkheid geeft om hun verhaal te doen en in de weg staat aan een respectvolle behandeling.

Partijen zijn over de behandeling van hun verzoek door de wrakingskamer opvallend positief. De kritische bevraging door de voorzitter van de wrakingskamer wordt op prijs gesteld. Soms werd zoiets gezegd als 'deze rechter wilde tenminste wel weten hoe het precies zat'. Dat past in de theorie van procedurele rechtvaardigheid waarin de persoon van de rechter, zijn oprechtheid en betrokkenheid, belangrijk is voor het ervaren van rechtvaardigheid.

De door ons geïnterviewde partijen weten doorgaans dat het wrakingsverzoek ongegrond zal worden verklaard. Wraking heeft voor hen een 'signaalfunctie'. Ze waren gefrustreerd en zagen geen andere manier om duidelijk te maken dat zij 'dit niet pikten'. Ook in de zaken waarbij misschien gedacht wordt aan 'oneigenlijk gebruik' van het wrakingsrecht, blijkt in de ogen van de verzoekers wel iets aan de hand. Dat het signaal niets kost, werd soms als overweging genoemd. Het wrakingsverzoek wordt in deze gevallen als 'voice' gebruikt. Het internet blijkt daarbij een bron van wrakingsinformatie. Even googelen op 'partijdigheid, rechters' en de eerste pagina met zoekresultaten bevat ruime informatie over wraking. Dat maakt het ook voor de leek tamelijk makkelijk om een wrakingsverzoek in te dienen

Partijen zijn over de behandeling van hun verzoek door de wrakingskamer opvallend positief

en daar argumenten voor aan te dragen. Het internet is voor advocaten en partijen ook handig om nevenfuncties van rechters en andere mogelijke belangenverstrengelingen te achterhalen, maar dan moet wel de naam van de rechter bekend zijn voordat het vonnis wordt gewezen (want na het vonnis is wraking niet meer mogelijk).

Wij hebben de indruk dat de leden van de wrakingskamer van tevoren goed over de communicatiestrategie nadenken. Doorgaans wordt een belangstellende en kritische houding ingenomen waarbij voldoende tijd wordt genomen om door te kunnen vragen naar achterliggende redenen. Ook 'herformuleren' en dan de vraag stellen 'of

19. In deze zin Gabriël van den Brink (2012) *Hoe het gezag uit Nederland verdween en ... weer terugkwam*. In Thijs Jansen, Gabriël van den Brink & René Kneyber (red.) *Gezagsdragers; De publieke zaak op zoek naar haar verdedigers*. Amsterdam: Boom, p. 19-36. In dezelfde zin Petra Jonkers (2013) *Zet transparantie*

liever in voor bekritisbaarheid dan voor vertrouwen. In Dennis Broeders e.a. (red.) *Speelruimte voor transparantere rechtspraak*. Amsterdam: Amsterdam University Press, p. 449-492, vooral p. 466-467.

20. Wij hebben tussen februari en mei 2012 de behandeling van 24 wrakingszaken op

© Peter Holt/Illustration Works/Corbis

wij het op die manier goed begrijpen' is een gehanteerde strategie. Een enkele keer hebben wij gezien dat de wrakingszitting vooral werd gebruikt om de verzoeker stoom te laten afblazen door hem ruim de tijd te geven zijn grieven te uiten.

Tenslotte spreken nagenoeg alle geobserveerden de wens uit dat de gewraakte rechter bij de behandeling van de zaak aanwezig is. Redenen die daarvoor aangevoerd worden zijn 'vragen kunnen stellen' en 'nog een keer direct aan hem kunnen vertellen', maar ook 'fatsoen'.

Uit onze observaties en gesprekken in de zaken waar

diverse gerechten (rechtbanken en gerechtshoven) geobserveerd en bij zo veel mogelijk zaken zowel de advocaat als de partij voor en na de zitting geïnterviewd. Daarnaast hebben wij twaalf advocaten geïnterviewd van net afgehandelde wrakingsverzoeken.

21. Deze vier aspecten van procedurele

rechtvaardigheid zijn ontleend aan T.R. Tyler, 'Procedural Justice and the Courts', *Court Review* Vol. 44, p. 26-31.

22. Zie o.a. Janneke van der Linden 'Schikken ter zitting: praktijk en goede manieren', *Ars Aequi*, december 2010, p. 910-914.

advocaten bij betrokken waren, halen wij de volgende interessante punten. In meer dan één zaak was het wrakingsverzoek te herleiden tot een wisseling van de rechter(s) waarbij de eerdere rechter tot een andere beoordeling was gekomen. In het licht van de theorie over procedurele onrechtvaardigheid is zo'n verschillende beoordeling te zien als een inconsistente en dus niet-neutrale regeltoepassing.

Soms lijken advocaten en burgers de gewraakte rechter en de officier van justitie enigszins verschillend te beoordelen. De burger gebruikt emotionele termen en woorden die op gevoelde onrechtvaardigheid duiden met betrekking tot het gedrag van de rechter. De advocaten lijken procedurele (on)rechtvaardigheid meer toe te schrijven aan de wijze waarop de rechter de regels toepast en de mate waarin de rechter de procespartijen de ruimte geeft.

De advocaten die wij hebben gesproken gaan behoedzamer met wraking om dan de partijen zonder advocaat. Ze wegen de voor- en nadelen af en nemen daarbij (anders dan partijen zonder advocaat) mee dat een wrakingsverzoek 'hard aankomt' bij een rechter. Als een wraking dreigt vanwege bijvoorbeeld ongelukkige uitspraken van een rechter en zelfs bij een verschil van inzicht, dan proberen advocaten bij voorkeur het conflict informeel en communicatief op te lossen. Blijkbaar hebben advocaten een breder arsenaal aan middelen dan het instrument van wraking om signalen af te geven. In hun eigen ogen maken de advocaten niet lichtvaardig gebruik van het wrakingsinstrument, althans is hun houding niet 'ik weet dat ik het niet red maar ik geef een signaal af' zoals dat bij de partijen zonder advocaat wel speelt. Vertraging in een rechtszaak, die men oploopt bij het indie-

Blijkbaar hebben advocaten een breder arsenaal aan middelen dan het instrument van wraking om signalen af te geven

nen van een wrakingsverzoek, lijkt vaak eerder als nadeel gezien te worden dan als voordeel. Ook in strafzaken willen verdachten graag zo snel mogelijk duidelijkheid (of ze nu in voorlopige hechtenis zitten of niet).

Ook advocaten stellen een kritische houding van de wrakingskamer op prijs. Het laat de deskundigheid van de kamer zien, men toont daadwerkelijk interesse als men doorvraagt en de advocaten keuren de efficiënte insteek van wrakingskamers goed.

Advocaten en hun cliënten geven de voorkeur aan een externe kamer boven een beoordeling door collega's van dezelfde rechtbank (al is dat vooral voor de schijn naar buiten toe). De gewraakte rechter moet bij voorkeur bij de behandeling van het verzoek aanwezig zijn. Ze zien ook wel iets in de verplichte inschakeling van een advocaat, maar niets in het opwerpen van andere drempels. Wraking als fundamenteel instituut van de rechtsstaat

moet in hun ogen open en toegankelijk blijven.

4. Relevantie van empirisch onderzoek naar wraking: kanttekeningen bij mogelijk te overwegen wijzigingen van het instituut

Giesen e.a. hebben de contouren geschetst van een nieuwe wrakingsregeling die er op gericht zijn om a. oneigenlijk gebruik te reduceren, b. de legitimiteit in de zin van maatschappelijk draagvlak te vergroten en c. de doelmatigheid te vergroten. Hieronder plaatsen wij op ons empirisch onderzoek gebaseerde kanttekeningen bij de voorstellen van Giesen e.a. Hun wijzigingsvoorstellen zullen verschillende effecten tegelijk kunnen hebben. Daar wijzen wij wel op, maar we bespreken ze onder hun dominante doel. Bij het bespreken van de voorstellen van Giesen e.a. kunnen wij uiteraard geen harde uitspraken doen, omdat ze nog in het stadium van aanbevelingen zijn en dus de daadwerkelijke gevolgen nog niet kunnen worden achterhaald. Wij kunnen wel op basis van ons onderzoek een inschatting van de mogelijke gevolgen maken. Verder plaatsen wij ook kritische kanttekeningen bij de onderliggende veronderstellingen van de voorstellen.

a. Voorstellen om oneigenlijk gebruik tegen te gaan

Een aanbeveling van Giesen e.a. is om een boete dan wel proceskostenveroordeling, althans een 'passende sanctie' mogelijk te maken bij 'oneigenlijk gebruik' van de wrakingsregeling, ter discretie van de wrakingskamer. De veronderstelling is dat wraking steeds vaker oneigenlijk wordt gebruikt, omdat er immers meer gewraakt wordt terwijl het aantal toewijzingen min of meer gelijk blijft (p. 384). Naar ons idee is dat te kort door de bocht. Zonder nadere informatie zouden we net zo goed kunnen stellen dat wrakingsrechters misschien de wet te strikt toepassen, omdat we immers mogen verwachten dat ingediende wrakingsverzoeken en toewijzingen gelijkelijk stijgen en dalen. Of misschien is er in de rechtspraak iets mis en ligt daar de verklaring voor de stijgende aantallen. Wrakingsverzoeken zijn misschien te zien als het topje van de ijsberg van klachten en ander subjectief ongenoegen over de behandeling van burgers en advocaten in rechtszaken.

Wat hiervan zij, we denken dat deze aanbeveling het grootste effect heeft op de personen die zonder advocaat een wrakingsprocedure starten uit wantrouwen of uit frustratie die bijvoorbeeld is ontstaan door de bejegening door de rechter. Zij zullen zich misschien bedenken of althans een nadere afweging maken. Giesen e.a. willen de definitie van de term 'oneigenlijk gebruik' aan de rechter overlaten. Als wij naar de term 'misbruik' kijken, dan blijkt uit ons onderzoek dat in 41 van de 345 gepubliceerde wrakingsbeslissingen in 2011 'misbruik' werd geconstateerd (ongeveer 12%). Dat geeft een indicatie van wat minimaal met een boete wegens 'oneigenlijk gebruik' kan worden gesanctioneerd. Uit ons onderzoek blijkt echter ook dat wrakingskamers het oordeel 'misbruik' terughoudend en bovendien niet eenduidig hanteren en wij verwachten dat dat met 'oneigenlijk gebruik' net zo zal zijn. Daarnaast is het de vraag hoe vaak de boete zal worden opgelegd, nu een discretionaire bevoegdheid om de boete op te leggen voorgesteld wordt en de rechters die wij hebben gesproken niet enthousiast over dit instrument waren. Rechters maar ook advocaten menen dat een boete ook mogelijk terecht

wrakingsverzoeken kan ontmoedigen. De bevolking is wél positief: ongeveer driekwart van de 1 000 respondenten in onze survey steunt de invoering van een boete na geconstateerd misbruik.²³ Het is hier zoeken naar een evenwicht, ook ten aanzien van de hoogte van de boete. Giesen e.a. spreken van een ‘passende’ financiële sanctie en verwijzen naar het buitenland waar boetes tussen de € 75 en € 6 000 mogelijk zijn. Helaas is niet bekend of deze boetes ook worden opgelegd (cijfers worden niet bijgehouden) en zo ja, of ze dan effectief zijn (ontwikkelingen in aantallen wrakingszaken zijn in het buitenland niet bekend). Uit onderzoek is bekend dat lage boetes niet effectief zijn, terwijl hoge boetes bij die delen van de bevolking die toch al weinig vertrouwen in recht en rechtspraak hebben, wellicht de indruk zullen wekken dat de Rechtspraak zijn eigen straat schoon wil houden (nog even afgezien van incassoproblemen bij hoge boetes).²⁴

Een andere aanbeveling die tot doel heeft om de aantallen in te dammen is het afschaffen van de schorsende werking, althans dit te laten afhangen van een ambtshalve beslissing van de rechtbank die daarbij oog heeft voor ‘belangen van de wederpartij en/ of de samenleving, of (nadere) onderzoeksmaatregelen noodzakelijk zijn of sprake zijn van oneigenlijk gebruik van de wrakingsregeling’ (p. 475). Het geheel afschaffen van de schorsende werking zou een deel van de wrakingsverzoeken kunnen tegen gaan. Wraking als vertragingsstactiek wordt ondervangen, alsook wrakingszaken die bedoeld zijn om ‘een signaal’ af te geven. Dat signaal is namelijk het sterkste als de zaak stil komt te liggen, dus als dat vervalt, vervalt ook hun belangrijkste reden. Wij hebben echter ook op de werkvloer gezien dat het verloop van de zitting kennelijk (heel) soms zo veel frustratie oproept (terecht of onterecht), dat het maar de vraag is of de Rechtspraak iets wint bij het onverwijld voortzetten van zo’n zaak. Het kan bovendien zijn dat de frustratie een andere uitweg zoekt als het ventiel van de wrakingsprocedure wordt afgesloten. Uit het survey blijkt dat ongeveer de helft van de bevolking het afschaffen van de schorsende werking (zeer) acceptabel vindt, mits het wrakingsverzoek nog wel inhoudelijk door een ander dan de gewraakte rechter wordt beoordeeld.

Uit de aanbeveling van Giesen e.a. is niet duidelijk wie de beslissing over de schorsende werking zou moeten nemen. Als gedacht wordt aan efficiëntie en aan het grootste effect, dan zou de gewraakte rechter die beslissing nog op de zitting zelf moeten nemen. De kans bestaat echter dat daarover discussie ontstaat, waardoor aan het geschil over de partijdigheid een nieuw geschil wordt toegevoegd. Dat komt de sfeer op de zitting waarschijnlijk niet ten goede. Zoals uit de twee hiervoor beschreven zaken bleek, is de sfeer op de zitting waarop een wrakingsverzoek overwogen wordt, toch al gespannen. Als echter een andere rechter de beslissing over de schorsende werking neemt, dan verdwijnt een groot deel van het beoogde effect, omdat in dat geval de zaak stil komt te liggen. Wraking als signaal of met als doel om de behandeling te vertragen, wordt dan weer niet tegengegaan.

b. Voorstellen ter versterking van de legitimiteit

Giesen e.a. willen ter versterking van de legitimiteit van de rechtspraak de verschoningsplicht van rechters nog verder inslijten, onder andere door het expliciet benoe-

men van vaste gronden zoals familiebetrekkingen met partijen en financiële betrokkenheid bij de zaak. Zoals wij hebben gezien in het jurisprudentie-onderzoek, worden dergelijke gronden die aanleiding hadden kunnen zijn voor verschoning nauwelijks aangevoerd (in 2011 zes maal nevenfuncties en tien maal persoonlijke relaties). Dat zou kunnen betekenen dat de verschoningsprocedure goed werkt en eerlijk gezegd kunnen wij ons niet voorstel-

Het kan zijn dat de frustratie een andere uitweg zoekt als het ventiel van de wrakingsprocedure wordt afgesloten

len dat er rechters zijn die zich niet verschonen als een familielid in de rechtszaak betrokken is. Het kan echter ook zijn dat wrakingsverzoeken op deze gronden nauwelijks worden gedaan, omdat partijen en advocaten de rechter niet kennen en dus geen weet hebben van mogelijk problematische betrokkenheid of relaties. Namen van rechters worden vaak pas met het vonnis bekend en dan kan er niet meer gewraakt worden. De vraag is derhalve of een vergrote nadruk op de plicht tot verschonen en het invoeren van vaste gronden, de legitimiteit van de rechtspraak zullen versterken. Wellicht dat burgers deze operatie niet als een ‘cosmetische’ zullen herkennen en denken dat rechters ‘vroeger’ rechtszaken met familieleden gewoon behandelden. Het versterken van het vertrouwen in de rechterlijke macht kan naar ons idee makkelijker bereikt worden als de transparantie wordt vergroot: maak de namen van de behandelende rechters al voor de zitting aan partijen en advocaten bekend opdat zij het register nevenfuncties kunnen checken en andere betrokkenheid kunnen nagaan. Een dergelijke maatregel kan zonder wijziging van de wet worden doorgevoerd. We constateren ten overvloede dat deze aanpassingen niet substantieel het aantal wrakingsverzoeken omlaag zullen brengen.

Giesen e.a. bevelen verder aan om een wrakingsverzoek door een hogere rechter te laten beoordelen. Uit de interviews die we hebben gehouden met advocaten en burgers, maar ook uit het survey naar de opvattingen van de bevolking over verbeteringen van de wrakingsprocedure, blijkt brede steun voor een externe wrakingskamer bestaande uit rechters en/of juridische deskundigen. Het maakt niet zoveel uit of dat een kamer is op hoger of gelijk niveau, als er maar meer afstand is tussen de gewraakte rechter en de collega-rechters die hem beoordelen. Een commissie waarin leken zijn betrokken, zou trouwens afbreuk doen aan het vertrouwen van de bevolking.

²³. Wij beseffen dat ‘misbruik’ niet hetzelfde is als ‘oneigenlijk gebruik’, maar die laatste term is in een survey aan leken moeilijk uit te leggen.

²⁴. Zie daarvoor ook Ellen van den Berg, Gerdjan Hoekendijk en Bert Niemeijer, *Vertrouwen in de rechtsstaat*, MvV&J, Directie Strategie, Mei 2012.

De vraag is of een vergrote nadruk op de plicht tot verschonen en het invoeren van vaste gronden, de legitimiteit van de rechtspraak zullen versterken

Wij willen graag ter vergroting van de legitimiteit een voorstel toevoegen aan de contouren van Giesen e.a., namelijk het uitgangspunt dat de gewraakte rechter in beginsel aanwezig is ter zitting als het wrakingsverzoek wordt behandeld. Veel partijen en advocaten steunen dit en desgevraagd vindt ruim 70% van de bevolking dat de aanwezigheid van de rechter (zeer zeker) zou bijdragen aan het vertrouwen in de rechtspraak. Hiervoor is geen wetswijziging nodig.

c. Voorstellen ter vergroting van de efficiency

Een aanbeveling van Giesen e.a. ter vergroting van de efficiency is het vastleggen van korte termijnen voor de behandeling van wrakingsverzoeken. Vaste wrakingskamers zouden verzoeken binnen twee tot vier werkdagen moeten beslissen. Voor het indienen van een wrakingsverzoek blijft gelden dat het ingediend moet worden zodra feiten of omstandigheden die aanleiding geven voor wraking bekend zijn geworden. We hebben in de jurisprudentie gezien dat het woord 'zodra' uiteenlopend wordt geïnterpreteerd, althans gesanctioneerd, dus als de insteek is om snelheid te bevorderen dan zou dit aandacht moeten krijgen. Te veel tijdsdruk, zo bleek uit onze interviews, kan echter ook overhaaste wrakingen opleveren ('beter te vroeg dan te laat', werd soms gezegd), die vervolgens door de korte behandeltijd van 2-4 dagen ook niet meer kunnen worden ingetrokken. De snelheidswinst van de aanbeveling zit hem er vooral in, dat de onderliggende rechtszaak weer snel doorgang kan vinden. Dat is ongetwijfeld een effect, maar dat kan ook zonder wetswijziging al bereikt worden. Het gebeurt al dat wrakingsverzoeken zo nodig nog dezelfde of de volgende dag worden behandeld en afgedaan. Bovendien lijkt het ons dat de behandeling van de onderliggende zaak wel aan efficiency wint, maar dat het een zware belasting voor het gerecht betekent om stante pede een wrakingskamer klaar te hebben staan. Als er vaak gewraakt wordt kan dat nog wel zinnig zijn, evenals nu bij grotere rechtbanken die soms eens in de veertien dagen een wrakingszitting hebben gepland. Maar verplichte behandeling binnen enkele dagen betekent in feite dat op elk wrakingsverzoek ad hoc besloten moet worden.

De aanbeveling is wellicht mede gedaan met in het achterhoofd de gedachte dat advocaten soms wraken vanwege het uitstel dat het oplevert. Dat gebeurt inderdaad, maar wij spraken ook advocaten die juist afzagen van wraking vanwege de vertraging. Een snelle behandeling zou wat aantallen wrakingsverzoeken betreft dus neutraal kunnen uitwerken. Deze aanbeveling zal daarnaast op zichzelf genomen geen invloed hebben op die verzoekers die wraken vanwege de 'signaalfunctie'. Het 'signaal' is immers afgegeven met het wrakingsverzoek. De korte behandeltijd betekent verder dat de gewraakte rechter sneller moet beslissen of hij berust in de wraking en zet

de zorgvuldige beoordeling door de wrakingskamer onder tijdsdruk.

Waarschijnlijk levert een gedifferentieerde procedure meer op. Giesen e.a. (p. 476) zien dit als volgt voor zich: 'Allereerst een op snelheid en efficiëntie gerichte procedurevorm voor een wrakingsverzoek dat kennelijk ongegrond is na een toets door de daartoe aangewezen wrakingskamer van de voorwaarden voor een wrakingsverzoek (zoals de tijdige indiening), in combinatie met een toets aan de lijst van formele wrakingsgronden. Dat leidt tot hetzij een niet-ontvankelijkheid van het verzoek, hetzij de vaststelling dat een formele wrakingsgrond al dan niet van toepassing is.' Deze beslissingen hoeven in beginsel niet gemotiveerd te worden. De tweede variant komt in beeld als het vorenstaande zich niet voordoet. Die procedure is uitvoeriger, met een volledige behandeling van een zaak en een gemotiveerde uitspraak.

Een gedifferentieerde procedure levert snelheidswinst op als de eerste toets direct op het wrakingsverzoek kan volgen. In 2011 betreft 20% van de 345 gepubliceerde beslissingen een niet-ontvankelijkheid. Partijen die zonder gemachtigde/advocaat een verzoek indienen, krijgen twee maal zo vaak als een partij met gemachtigde met zo'n uitspraak te maken (31% tegenover 14%). Die zaken kunnen in een snelle procedure uitgefilterd worden, wellicht zelfs met een enkelvoudige wrakingskamer.

Ondanks dat een gedifferentieerde procedure wel snelheidswinst oplevert, zal hij naar onze inschatting geen vermindering van het aantal wrakingsverzoeken opleveren (tenzij wellicht in combinatie met een boete en afschaffing van de schorsende werking). De burgers die wij hebben gesproken, beseften namelijk in de meeste gevallen dat hun verzoek het niet zou redden, maar desondanks wraakten zij. Ook advocaten zeiden dat hun verzoek het misschien niet zou redden, maar dat zij het gebeuren desondanks niet over hun kant konden laten gaan. 'Anders ben je als advocaat niets waard!' Niet altijd telt het uiteindelijke resultaat, maar het feit dat de procedure in gang gezet en gevolgd moet worden. En een gedifferentieerde procedure, is ook een procedure.

5. Conclusie

Al met al schatten wij in dat een betrekkelijk hoge boete samen met een afschaffing van de schorsende werking het meest effectief zal zijn om het aantal 'oneigenlijke' wrakingen tegen te gaan. Een externe wrakingskamer die oordeelt in aanwezigheid van de gewraakte rechter zal waarschijnlijk bijdragen aan de legitimiteit van de rechterlijke macht. Ten slotte zal een gedifferentieerde procedure (een snelle zonder motiveringseisen voor evident onhaalbare gevallen en een normale zoals die ook nu bestaat) het meest efficiënt zijn. Of deze wijzigingen praktisch en politiek gezien haalbaar zijn, is uiteraard een andere vraag. •